

koima kirjoitettuja tekstejä, jotka kertoivat selkosten ulkopuolisesta maailmasta. Pääatalo luki paljon ja keräsi lukemisen kautta toisenlaisen tajunnan rakennusaineita. Toisten kirjoittamat kirjat olivat varmasti myös vertailukohteita ja apuneuvoja oman tuotannon kehittymisen kannalta. Myöhemmin Pääataloa tukivat ja neuvoivat hänen kustannustoimittajansa. Teoria ”jalosta villistä” ei kannu, vaan esiin astuu ammattikirjailija, joka jo myyntilukujensa perusteella oli pätevä tulkitsemaan oman yleisönsä tarpeet.

Miehenkuva-kirjan puolenvälin jälkeen Janatuinen pääsee irti Iijoki-sarjan referoinnista. Kappaleissa otsikoilla ”Itteminä” ja

”Orjan muoto” hän kuitenkin edelleen kertoo Pääatalon työhulluutta, piinaavaa herkkyyttä ja masentavaa isäsuhdetta runsaan ja tunnontarkan kirjoittamisen motiiveina. Ote Kallun sisuskaluista kirpoaa vasta aivan kirjan lopussa: otsikoilla ”Kunnioitettu Herra Mestari” ja ”Pitkäpiimäinen ja karkea” Janatuinen kertoo siitä, miten yleisö ja kriitikot ovat Pääataloon suhtautuneet. Ihailijoiden lähettämät kirjeet ja Pääatalon läheiset kontaktit lukijoihinsa ovat sydäntälämmittäviä kaiken kärsimyksen jälkeen. Samoin tuottaa hupia seurata Pääatalon esikoisteoksen seikkailuja kustantajapiireissä. Kun kirjanteko viimein pääsi vauhtiin, edes kriitikoiden ainai-

nen marina ei hillinnyt Pääatalon menoa. Ehkä peräti päinvastoin; se on sitä selkoslaista sisua ja peräänantamattomuutta se.

Pääatalo ja Janatuinen, *Miehenkuva* ja Iijoki-sarja, eivät tässä kirjassa esiinny toisistaan selkeästi erillään. Kun lukee Janatuisia, lukee samalla myös Pääataloa, johon eläydytään ja jota rakastetaan, aivan niin kuin alussa sovitettiin. Kirjan mittaan Pääatalosta kehkeytyy Kristus, joka kantaa kaikki jälleenrakentajien sukupolven synnit. Onko tässä tulkinnassa sitten mitään uutta niille, jotka ovat jo Pääatalonsa useampaan kertaan lukeneet – epäilen, että Kallu itse on jo aikoja sitten tämän kaiken itseltään paljastanut.

Aatehistorian uusi luuta

MATTI PELTONEN

Tiedon arkeologia (L'archéologie du savoir, 1969) tunnetaan Michel Foucault'n ”metodikirjana”, jossa hän esitteli diskursianalyysinsä periaatteita. Kuivakkaan oloinen työ on hänen vaikein teoksensa. Se kuului Foucault'n 1960-luvun jälkipuoliskon kahden ”poikkeuskirjan” sarjaan. Myöhemmin 1970-luvulla hän totesi usein kokeilleensa näissä teoksissa tilapäisesti yksinkertaisempaa lähestymistapaa. Hän keskittyi tarkastelussaan vain diskursiiviseen ja sivuutti lähes kokonaan ei-diskursiivisen. Siksi *Tiedon arkeologia* kädessä ei pysty lukemaan esimerkiksi seuraavaa tutkimusta *Tarckkailla ja rangaista* (1975), mutta teos avaa lähes klassikon

aseman jo saaneen tutkijan yleistä tutkimusfilosofiaa pitkälti diskursianalyysin yli. Kokeilevat kirjat tekivät aiemmin akatemisen maailman marginaalissa ahkeroineesta tutkijasta jo 44-vuotiaana arvovaltaisen *Collège de France* -instituution aatehistorian professorin. Yksi keskeisistä tukijoista hakuprosessissa oli *Annales*-patriarkka Fernand Braudel, joka oli mielistynyt Foucault'n väitöskirjaan hulluuden historiasta (*Histoire de la folie*, 1961) jo 1960-luvun alussa.

Teoksessaan *Tiedon arkeologia* Foucault esiintyi aatehistorian uudistajana. Hänen lähtökohtansa olivat toisaalta *Annales*-suuntauksen aiheuttama mullistus ”historiassa yleensä”

Michel Foucault
Tiedon arkeologia
Suom. Tapani Kilpeläinen
Tampere: Vastapaino, 2005
275 s.

ja ranskalainen tietehistorian traditio. *Annales*-suuntauksella viittaa 1900-luvun alkupuolella syntyneeseen ranskalaiseen ryhmään sosiaali- ja taloushistorian tutkijoita, joilla on ollut suuri merkitys historiantutkimuksen uudistumiselle Ranskassa ja laajemminkin. 1960-luvun lopun haastatteluisia hän viittasi usein arvostavasti *Annales*-ryhmän edustajiin ja kertoi aikovansa tehdä ”aatehistorialle saman mitä he olivat tehneet historialle yleensä”. Hän

halusi tarkastella ajatuksia samalla tavalla kuin taloushistorioitsijat tutkivat vaihdannan suhdanteita tai väestöhistorioitsijat demografisia ilmiöitä. *Annales*-traditiossa Foucault'ta kiinnostti ennen kaikkea subjektin ylivallan horjuttaminen, historian näkeminen muunakin kuin aikaistietoisuuden heijastuksena. Myös historiallisen ajan kerroksellisuuden ja siinä piilevien näkymättömien jatkuvuuksien esille nostaminen ja uskallus suunnata historian tutkijan katse yhä uusiin, aluksi ehkä vähäpätöisiltä vaikuttaviin tutkimuskohteisiin olivat hänelle tärkeitä. Foucault'ta kiinnostivat jatkuvasti sellaiset ”epäilyttävät” oppialat kuin psykiatria tai kriminologia. Ranskalaiseen tieteen historian traditioon hänellä oli suora yhteys eräiden opettajensa ja kollegoidensa kautta. Tieteen historiassa häntä kiinnostivat jatkuvuuksien asemesta epäjatkuvuudet, tiedon esteet ja kynnykset.

Foucault'n arvostelun kohteena *Tiedon arkeologiassa* oli ”traditionaalinen aatehistoria”. Hän ei määrittele sitä kovin tarkasti, vaan keskittyy eräiden kipupisteiden erittelyyn. Vanhan, historismin traditiosta ponnistavan aatehistorian hylättävinä ominaisuuksina hän piti yhä syvemälle menevää alkuperän etsintää, perusteettomia jatkuvuusoletuksia ja ajattelevalle subjektille annettua liiallista määrittelyvaltaa. Foucault kutsui vanhan aatehistorian korvikkeeksi tarjoamaansa omaperäistä tutkimusotettaan arkeologiaksi. Hän korosti, ettei ajattelun ja käsitteiden historian tutkimus tarvitse olla kiinnostunut vain kaikkein kuuluisimmista teksteistä ja menestyneimmistä ajattelijoista, ei myöskään pelkästään

saumattomiksi aatteiksi tai arvostetuiksi tieteellisiksi opeiksi hioutuneista ajatuksista. Käsite arkeologia ei tässä viittaa alkupeirään, vaan akkumuloituneeseen diskurssien kokonaisuuteen. Foucault'lle ei riittänyt strukturalistien suosima kielen (*langue*) säännöt ja puheen (*parole*) kokemuksen huomioon ottava binäärinen malli, vaan hän halusi lisätä tarkasteluun diskurssien läsnäolon ”arkistona”. Arkeologia ei ole lähtökohtaisesti kiinnostunut siitä, kuka minkin asian ilmaisi ensimmäisenä, tai siitä, kuinka tosi ja hedelmällinen tuo ajatus on ollut. Arkeologia on kiinnostunut ajatuksista, joita on käytetty.

Foucault'n edellistä kirjaa *Les Mots et les choses. Une archéologie des sciences humaines* (1966) oli moitittu epähistoriallisuudesta, koska hän keskittyessään tarkastelemaan tieteen diskursseja ei pystynyt näyttämään, miten siirtyminen diskursiivisesta muodostumasta toiseen tapahtui. Foucault piti arvostelijoidensa historiankäsitystä ”yksinkertaistavana”. *Tiedon arkeologiassa* hän ei voinut omaksumansa rajauksen takia kunnolla vastata erityisesti filosofi Jean-Paul Sartren lähipiiristä tulleseeseen arvosteluun subjektin vähättelystä ja historian vastustamisesta. Itse epäilen, että käsikirjoitus jäi pahasti kesken Foucault'n lähdettyä Tunisian komennukseltaan ennakoitua aiemmin. Foucault viimeisteli käsikirjoituksen nopeasti painoon Pariisissa. Kiire näkyy mm. siinä, ettei *Tiedon arkeologiassa* ole samanlaista huolellista ja runsasta viiteaparaattia kuin aiemmissa teoksissa.

Tiedon arkeologian lukemiseen vaikuttaa suuresti tekstin sisäisen jännite. Foucault halusi siinä

pysyä diskurssin analyysin tasolla, mutta oli kuitenkin pakotettu jatkuvasti viittaamaan myös ei-diskursiiviseen. Myöhemmin tutkimustapaansa luonnehtivissa artikkeleissa ja haastatteluisa hän teki tämän systemaattisemmin. Mutta myös vuoden 1969 tekstissä Foucault puhui ”tekstin materiaalisuudesta” ja diskurssin ulkopuolisesta maailmasta, ”ei-diskursiivisesta”, täysin luontevasti. Foucault'n diskurssiteoria ei ole idealismia edes *Tiedon arkeologiassa*, vaikka sitä on usein niinkin luettu. Päinvastoin ”diskurssin autonomia ja sen erityisyys eivät kuitenkaan anna diskurssille puhtaan ideaalista asemaa” (s. 215). Foucault ei tulkitse sosiaalista maailmaa kielimeforan kautta eikä siten luo yksiaineksista ja staattista mielikuvaa tutkimuskohteestaan. Hänelle diskurssi ei luo maailmaa, vaan saa merkityksensä maailmassa. Eräässä esimerkissä hän kertoi väitöskirjaansa viitaten, millä ehdoin uusi oppiala, tässä tapauksessa psykiatria, tunkeutui esille. ”– se mikä teki oppialan mahdolliseksi tuona aikakautena, se, mikä mahdollisti käytettyjen käsitteiden, analyysin ja todistusten kokonaisuuden, on kokonainen sairaalaan ottamisen, pakkohoidon, yhteiskunnallisten poissulkemisten ehtojen ja menettelytapojen, lainsäädännön, teollisuustyön ja porvarillisen moraalin normien välinen suhdekimppu, lyhyesti sanoen kokonaisuus, joka luonnehtii lausumien muodostumista tässä diskursiivisessa käytännössä” (s. 232).

Tiedon arkeologia on ollut vaikea teksti monille aatehistorioitsijoille. Yhdysvaltalainen Mark Poster kirjoitti teoksesta, että Foucault'n näkökulma on ”uusi, outo ja mahdollisesti uhkaa-

va”. Hänen kollegansa Alan Megill puolestaan kuvasi kirjaa ”arvoitukselliseksi” ja ”huolestuttavaksi” ja yritti normalisoida tulokintamme Foucault’n ajattelusta. Hän kirjoitti teoksessaan *The*

Prophets of Extremity (1985), että *Tiedon arkeologia* olisi ollut kieli poskessa kirjoitettu metodikirjan parodia, akateemista pilailua. Näin ollen sitä ei tarvitsisi ottaa huomioon. Megill ei pys-

tyntyn uskomaan, että Foucault olisi ollut aivan tosissaan teoksensa väitteissä. Tapani Kilpeläisen oivallisesta käännöksestä voi nyt vaivatta tarkistaa, kuinka toinen hän oli.

Emme ole sosiaalisesti Pohjoismaa

SEPPO HELMINEN

Onko ”pohjoismainen hyvinvointivaltio” toistoon perustuva uskomusjärjestelmä Suomessa? Ainakin käsite on elimellinen osa meidän yhteiskunnallista retoriikkaamme. Retoriikka kääntyy tässä ”koru-*puheisuudeksi*”. Kolme Stakesin kärkimiestä taluttaa juhlapuvustetun käsitteen sosiaali- ja terveystoimen arkipäivään. Pöyhkeilevien sulkien alla riikinkukko osoittautuu pienen pieneksi tipuksi.

Toki julkisen sektorin ala on laaja ja sosiaalimenojen osuus bkt:sta on korkea, silloin on veroastekin korkea. Poliitiikan tavoitteena on universalismi eli oikeudet ovat yhtäläiset ja etuudet ja palvelut samantasoiset. Köyhyyttä ja huono-osaisuutta on vähäisesti. Tulonjako on tasais- ta. Elintasoerot eivät ole suuria. Ja paljon muuta tällaista, mutta sen kaiken edellytyksenä ja tavoitteena on täystyöllisyys.

Pohjoismaisessa mallissa pitäisi olla erityistä se, että mallissa on jotain yhteistä pohjoismaista, mikä eroaa Euroopasta ja sen hyvinvointimalleista. Mikko Kautto, joka on erikoistunut vertailevaan hyvinvointivaltiotutkimukseen, tarkastelee Pohjoismaita sosiaalimenojen ja niiden

rahoituksen ja niiden tuottaman hyvinvoinnin näkökulmasta. 1990-luvulla alkoi Suomen irtiotto. Hyvinvointivaltion kasvusta siirryttiin nopeasti julkistalouden tasapainottamiseen ja sosiaaliturvan leikkauksiin. Lamajarru jäi päälle, mutta niin jäi myös työttömyys. Kautto ei tunnista ns. pohjoismaista klusteria käytetyillä kriteereillä:

”Pohjoismaista klusteria ei voi identifoida yhtäältä siksi, että Suomen etäisyys kahdesta Pohjoismaasta, Ruotsista ja Tanskasta, on suuri, ja toisaalta siksi, että näissä ja muissa maissa tapahtunut kehitys on pienentänyt maiden välisiä eroja. Monet mannereurooppalaiset hyvinvointivaltiot ovat vertailluilla kriteereillä lähempänä Ruotsia ja Tanskaa kuin Suomi.”

Kautto joutuu toteamaan kylmästi: ”Suomi ei ole mitenkään korostuneesti laajan julkisen vastuun maa.”

Hyvinvointivaltion käytännön pitäisi kuulua se, että julkinen valta huolehtii kaikkien terveydestä tasaveroisesti ja oikeudenmukaisesti. Hyvään hoitoon ovat oikeutettuja tai pitäisi olla oikeutettuja niin Pihtiputaan kuuluisa mummo kuin

Matti Heikkilä & Mikko Kautto & Juha Teperi
Julkinen hyvinvointivastuu sosiaali- ja terveyshuollossa
Helsinki: Valtioneuvoston kanslia, 2005

minkkimuurin Mirjamikin. Juha Teperi kertoo omassa artikkelissaan, millainen menestystarina suomalainen terveydenhuolto kansanterveyslakeineen ja kehittämistoimineen oli, kunnes 1990-luvulla siirryttiin keskittetyistä mallinnuksesta ”ääriha-*jautettuun*” malliin. Kunta alkoi vastata kaikesta, olipa sillä kykyä kantaa vastuuta tai ei.

Oli pelättävissä eriarvoistumista, jota sitten saatiinkin. Tosin kunnallisdemokratiaan kiinnitettyjä palveluja ei ole voitu kehittää täysin irrallaan väestön tarpeista. Siitä johtunee, ettei ns. asiakaslähtöisyys maassamme ole aivan huonolla tollalla. Mutta asiakaslähtöisyys ei ole sama asia kuin oikeudenmukaisuus. OECD-maiden terveydenhoidon oikeudenmukaisuusindeksillä mitaten Suomi sijoittuu viimeiselle sijalle. Terveydenhuollon oikeudenmukaisuudella tarkoitetaan sitä, että palvelut annetaan todellisen tar-